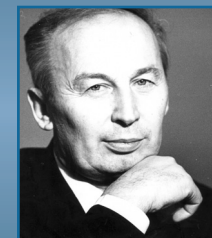

Национальная академия медицинских наук Украины сегодня и в будущем

Представляем вниманию читателей рубрику, в рамках которой освещаются наиболее интересные аспекты деятельности государственных учреждений в структуре Национальной академии медицинских наук Украины. Сегодня НАМНУ объединяет 36 институтов, каждый из которых имеет свою историю, свои сложности в работе и оригинальные достижения, которые безусловно заслуживают внимания. Данный проект – один из этапов реализации политики гласности, приверженцем которой выступает президент НАМНУ, академик А.М. Сердюк.

20 років Національній академії медичних наук України: підсумки та погляд у майбутнє

28 березня в приміщенні Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (м. Київ) відбулися Загальні збори Національної академії медичних наук (НАМН) України, присвячені її 20-річчю. В урочистому засіданні взяли участь віце-прем'єр міністр України К.І. Грищенко, міністр охорони здоров'я України Р.В. Богатирьова, голова комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я Т.Д. Бахтєєва, народні депутати України, академіки та інші поважні гості. У рамках заходу було заслухано доповіді президента НАМН України, академіка А.М. Сердюка, віце-президентів НАМН України, академіків Ю.І. Кундієва, В.М. Запорожана, В.Ф. Москаленка, головного ученого секретаря, члена-кореспондента НАМН України В.А. Міхньова.

Президент НАМН України, академік Андрій Михайлович Сердюк зосередився на підсумках 20-річної діяльності очолюваної ним структури і відзначив найбільш значущі події у розвитку медичної науки в Україні за цей період.

— За останні роки у країні розпочато низку масштабних наукових проектів. Перший з них – національний проект «Нове життя – нова якість охорони материнства і дитинства», в рамках якого вже відкрито 9 сучасних перинатальних центрів III рівня, обладнаних сучасним телемедичним устаткуванням.

Другий напрям – сучасна ядерна медицина, що поєднує здобутки ядерної фізики з діагностикою та лікуванням захворювань серцево-судинної системи, онкологічних, неврологічних хвороб та ін. В онкологічній практиці радіонуклідна діагностика дозволяє виявляти первинне вогнище новоутворення, визначати ступінь розповсюдження процесу, контролювати ефективність протипухлинного лікування та виявляти рецидиви. У рамках реалізації цієї ініціативи вперше на території СНД у Національному університеті ім. Т.Г. Шевченка розпочнеться підготовка спеціалістів із медичної фізики. Завдяки проекту очікується збільшення кількості та якості радіонуклідних діагностичних процедур, що виконуються в Україні. На жаль, сьогодні в медичних центрах України забезпеченість людськими та технічними ресурсами дозволяє проводити в середньому 3 радіонуклідні діагностичні процедури на 1 тис. пацієнтів, натомість у Росії таких досліджень проводять 7 на 1 тис. пацієнтів, в Австрії – 19, у Японії – 25, у США – 40.

З огляду на соціально-економічну значущість боротьби з онкологічними захворюваннями розробка та впровадження високотехнологічного обладнання для радіаційних медичних технологій є одним з ключових завдань покращення здоров'я нації. Застосування радіаційних технологій сприяє зниженню кількості рецидивів злоякісних новоутворень у 5-8 разів, збільшенню числа виявлених злоякісних новоутворень на 15-20%, вилікуванню місцеворозповсюдженого раку передміхурової залози у 95-99% випадків, зниженню показників смертності від злоякісних новоутворень на 5-30%.

Перспективною науково-практичною галуззю є електростимуляційна хірургія. Сьогодні за ініціативи НАН України, НАМН України та Департаменту охорони здоров'я м. Києва на базі столичної клінічної лікарні № 1 створений і успішно функціонує Центр електростимуляційної хірургії. Символічним є той факт, що метод електростимуляції біологічних тканин започаткований саме в Україні. Уперше запропонований Борисом Патonom метод електростимуляції успішно застосовується в хірургічній практиці і дозволяє швидко з'єднувати тканини, зберігаючи

герметичність та стерильність ран, забезпечуючи надійний гемостаз і практично безкровні втручання.

Спільним рішенням НАН України і НАМН України в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПІ») створено Науково-навчальний центр серцево-судинної інженерії. Основними завданнями нового інституту, що об'єднав зусилля фахівців НТУУ «КПІ», Національного інституту серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова НАМН України та Інституту електростимуляції ім. Є.О. Патона НАН України, є вдосконалення існуючих та створення нових біоматеріалів та біотехнологій, одержання матеріалів та виробів з новими заданими можливостями, розробка модифікованих біологічних об'єктів та технічних засобів їх зберігання, штучних органів та їх компонентів.

Для забезпечення двостороннього зв'язку між практичною охороною здоров'я та науковими розробками було

створено 5 регіональних наукових центрів: Східний у м. Донецьку на базі Інституту невідкладної і відновної хірургії ім. Гусака НАМН України (керівник – академік НАМН України В.К. Гринь), Північно-Східний у м. Харкові на базі Інституту терапії ім. Л.Т. Малої НАМН України (керівник – академік НАМН України О.М. Біловол), Південний у м. Одесі на базі Одеського національного медичного університету (керівник – член-кореспондент НАМН України В.Й. Кресюн), Західний у м. Львові на базі Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (керівник – член-кореспондент НАМН України Б.С. Зіменковський), Придніпровський у м. Дніпропетровську на базі Інституту гастроентерології НАМН України (керівник – академік НАМН України

Г.В. Дзяк). Ці наукові центри в перспективі започаткують навчально-освітні кластери медичної науки в країні.

НАМН України веде активний науковий діалог із закордонними колегами. Так, спільно зі вченими з Японії запропоновано оцінити медичні наслідки аварій на Чорнобильській АЕС та АЕС Фукусима-1; налагоджено співпрацю з науковцями з Київського університету в галузі розробки технології генерування людських стовбурових клітин; опрацьовуються перспективні напрями використання аутологічних стовбурових клітин у кардіології і травматології, проблеми регенеративної медицини. На сьогодні дослідження та застосування стовбурових клітин проводиться в 7 інститутах НАМН. Триває активна співпраця з Російською академією медичних наук: реалізуються спільні наукові проекти, обмін науково-технічною і медичною інформацією між вченими та фахівцями, забезпечується сприяння у доступі до унікального устаткування тощо.

З моменту заснування НАМН України минуло небагато часу, але цей період, наповнений сумлінною працею людей, відданих своїй справі, дав потужний поштовх до нових відкриттів і проектів, розвитку медичної науки в Україні в цілому.

Доповідь віце-президента НАМН України, академіка НАМН України, НАН України та РАМН Юрія Ілліча Кундієва висвітлює результати наукової діяльності.

— Роль науки в усіх цивілізованих країнах за останні десятиріччя значно зросла. Найбільш потужний поштовх цьому процесу надали геномний проект та розвиток нано- і біотехнологій, нові здобутки у нанофармакології, нанотоксикології. За останні 5 років науковцями Академії виконано понад 400 фундаментальних науково-дослідних робіт, опрацьовано близько 800 прикладних тем. Пріоритетними напрямками діяльності до 2020 р. було визначено науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; розробку та вивчення нових речовин і матеріалів; технології зниження втрат від соціально значимих захворювань; геномні та клітинні, біосинтетичні та біосенсорні технології, біоінженерію, нано- та інформаційні технології. За всіма зазначеними напрямками ведеться активна дослідницька робота.

Науковці НАМН України беруть участь у виконанні завдань державних цільових комплексних програм: розроблено пропозиції та відповідні нормативні документи для МОЗ України щодо реорганізації протитуберкульозної служби, надано пропозиції щодо необхідності реформування перинатальної служби, запропоновано заходи профілактики виробничо обумовлених злоякісних новоутворень, протидії епідемії алкоголізму, наркоманії та залежності від азартних ігор. Уперше в країні за участю НАМН розроблено та затверджено Державний гігієнічний норматив «Показники безпеки та якості фасованої питної води».

Ведеться активна дослідницька робота в галузі молекулярно-генетичної діагностики спадкових захворювань, порушення статевого розвитку, безпліддя. Сьогодні ведено роль генетичної детермінанти в розвитку пневмококіозу, ішемічної хвороби серця та артеріальної гіпертензії

у шахтарів. Встановлений поліморфізм генів BRCA 1/2, CYP2D6*4, MDR1, GSTT1 та GSTM1 у хворих на рак грудної залози. Розроблена статистична модель для раннього прогнозування ризику розвитку важкої перинатальної патології та критичних станів у новонароджених з високими показниками відтворюваності та точності. Ведуться перспективні дослідження стовбурових клітин: вивчені міграція та диференціювання трансплантованих нейтральних стовбурових клітин у разі експериментальної церебральної ішемії; розроблений протокол отримання мезенхімальних стовбурових клітин з матриксу пуповини людини. Багато уваги приділяється вивченню проблеми цукрового діабету 2 типу з позицій оцінки ризику виникнення захворювання серед різних генотипів.

1997 року вперше в Україні розпочато молекулярно-біологічні та генетичні дослідження різних видів гліальних пухлин головного мозку. Розпочато дослідження можливостей генної терапії у випадку експериментальної черепно-мозкової травми: показано, що генна терапія шляхом трансфекції тканини головного мозку плазмідним вектором, що несе ген APOE2 чи APOE3, суттєво гальмує розвиток вторинних уражень головного мозку, сприяє регресу обумовлених травмою структурних і функціональних порушень. Наразі ці дослідження тривають.

У співдружності з АТ «НДІ радіотехнічних вимірювань» за підтримки Українського науково-технологічного центру на базі ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України» створено ультразвуковий церебральний доплерівський ангиограф із тривимірною реконструкцією зображення судин головного мозку. Успішна реалізація цього проекту дала потужний поштовх для розвитку вітчизняної доплерографії і ультразвукового медичного приладобудування в цілому. Фахівцями Інституту металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України та ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМН України» розроблено нові емболізуючі речовини, системи для екстракції тромбів.

Слід відзначити значні наукові досягнення в галузі профілактичної медицини, якій сьогодні приділяється велика увага. Певна робота проведена в напрямі нанобезпеки, зокрема на робочому місці. Досліджено особливості біологічної дії наночастинок/наноматеріалів, розроблено методологію оцінки експозиції на робочих місцях, де використовують нанотехнології; встановлено закономірності динаміки концентрації ультрадисперсних частинок під час зварювання електродом та рутіловим та карбонатно-флюоритним покриттям; розроблено системний підхід до оцінки ризику під час роботи з промисловими аерозолями в нанорозмірному стані з подальшим керуванням ризиком на виробництві.

Важливим кроком стала розробка і впровадження модернізованої системи надання протитуберкульозної допомоги населенню. Організовані референс-лабораторія та мережа лабораторій мікробіологічної діагностики туберкульозу, кабінети контролюваного лікування хворих на туберкульоз; розроблені принципово нові підходи до інтенсифікованого лікування хворих на туберкульоз, оригінальні схеми ведення пацієнтів із коінфекцією туберкульоз/ВІЛ/СНІД; удосконалена мікробіологічна діагностика туберкульозу, в тому числі з використанням молекулярно-генетичних експрес-методів.

Маємо певні результати в розробці вітчизняних фармпрепаратів, але робота в цьому напрямі протримує підсилення. На жаль, сьогодні 69% продукції на українському фармринку — це імпортовані препарати (в Угорщині — 55%, у США — 25%). Національна промисловість випускає 85% генериків. Вирішення цього питання потребує об'єднання зусиль наукових установ і бізнес-структур, але без належного фінансування з боку держави не обійтись.

Таким чином, інститути НАМН України спроможні виконувати вагомі дослідження та отримувати значущі результати за багатьма напрямками фундаментальних і прикладних досліджень. Разом із тим успіхи, про які йшлося, досягнуті переважно завдяки відданості науковців і досвіду представників наукових шкіл, створених у минулому. Без належної державної підтримки розвиток науки в Україні не зможе набрати обертів, як того вимагає сучасний світовий рівень.

Оцінку клінічної діяльності наукових установ НАМН України дав **віце-президент НАМН України, академік НАМН України Валерій Миколайович Запорожан**.

— Сучасна медична наука продовжує традиції клінічної медицини, і одним із найважливіших завдань є надання виспрофесійної медичної допомоги населенню. НАМН України сьогодні — це 36 державних установ, 29 клінік, 45 дійсних членів і 86 членів-кореспондентів, 25 тисяч докторів і кандидатів наук. Клініки наукових установ НАМН України — спеціалізовані заклади, оснащені сучасним лікувально-діагностичним обладнанням та укомплектовані медичним персоналом найвищої кваліфікації, що підтверджується фактом їх акредитації в МОЗ України.

З 1993 р. діяльність установ НАМН знала великих кількісних та якісних змін. Загальний ліжковий фонд збільшився майже удвічі, більш ніж удвічі зросла планова потужність поліклінічних відділень, утричі — кількість виконаних оперативних втручань. З 1029 до 2622 збільшилася кількість лікарів, які працюють у закладах; виросла потужність стаціонарних відділень, у 2012 р. впроваджено 974 нові діагностично-лікувальні методи проти 292 у 1993 р. Високоспеціалізована медична допомога населенню здійснюється як за направленням від закладів охорони здоров'я, так і за самостійним зверненням громадян. Для більш ефективної взаємодії між клініками наукових установ і закладами охорони здоров'я встановлено гарантовані квоти, за якими нині здійснюється лікування пацієнтів з усіх регіонів країни. Слід зазначити, що допомогу

в установах НАМН України отримують переважно хворі зі складною патологією: серед тих, хто одержав допомогу в установах НАМН України у 2012 р., до першої та другої категорій складності належали 7,4 та 9,2% пацієнтів, до третьої та четвертої — 27,4 та 33,8% відповідно, до п'ятої — 23,3%.

Окремий напрям діяльності клінічних установ НАМН України — підготовка кадрів. У період з 2008 по 2012 рік було атестовано 3500 лікарів та науковців, 153 523 спеціалісти мали змогу підвищити кваліфікацію на курсах та візних семінарах, що проводилися фахівцями НАМН України. З метою впровадження в клінічну практику сучасних наукових розробок за останні 4 роки було видано 370 монографій, понад 300 підручників, посібників і довідників, 619 методичних рекомендацій.

Сучасні соціальні перетворення вимагають інноваційного підходу до вирішення медико-соціальних проблем, одним із яких є створення науково-клінічних кластерів, що дає змогу максимально наблизити науку до клінічного впровадження: уже сьогодні в Одеському національному медичному університеті створено модель біомедичного інноваційного технологічного кластера; триває робота з підготовки необхідних документів для поширення досвіду в інших регіонах України.

Медицина повинна встигати за сучасними темпами розвитку суспільства та його потреб, тобто скорочувати шлях від народження наукової ідеї до практичного впровадження наукової розробки. Ми очікуємо, що запровадження такої моделі науково-практичної роботи на всеукраїнському рівні дасть можливість поєднати дослідницьку, освітню, клінічну та виробничу складові. Це означає надання більш сучасної та високоякісної допомоги населенню, підвищення якості цільової підготовки й атестації медичних кадрів, впровадження інноваційно-методичного забезпечення національних та державних медичних програм, створення нових робочих місць. Сподіваємось, що позитивні зміни у цій системі відбудуться вже найближчим часом, а НАМН України стане ефективним координатором між МОЗ України і науково-клінічними установами та лідером реформування галузі.

Про діяльність Президії НАМН України відзвітував **головний учений секретар, член-кореспондент НАМН України Володимир Анатолійович Міхньов**.

— Створення НАМН України було закономірним і необхідним етапом у розвитку національної медичної науки. У листопаді 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст. 20 якого містить таке: «Вищою науковою медичною установою України із статутном самоврядним організацій і незалежною у проведенні досліджень і розробці напрямів наукового пошуку є Академія медичних наук України». Це були перші кроки до створення потужного медичного наукового апарату в молодій країні. У лютому 1993 р. був підписаний Указ про заснування Академії медичних наук, визначено її статус і головні завдання. Її президентом-організатором був призначений академік О.Ф. Возіанов, визначені 25 академіків-засновників, а також перелік наукових установ, що мали увійти до складу новоствореної структури.

Першою президією було розроблено всі атрибути самоврядування академії — її статут, типовий статут наукової установи, положення про вибори дійсних членів і членів-кореспондентів, а також іноземних членів. За цими статутними документами академія функціонувала до 1999 р., коли було оновлено редакцію статуту. Сьогодні її життя регламентується статутом, що був запропонований теперішнім складом президії, прийнятий Загальними зборами у лютому і затверджений у липні 2011 р. Зміни в документі спрямовані на розширення демократичних принципів діяльності академії: сформовані два відділення, змінено порядок обрання дійсних членів і членів-кореспондентів, запроваджено процедуру обрання керівників наукових установ на конкурсних засадах замість призначення.

Робота президії полягає в спрямуванні діяльності академії на виконання її статутних завдань, а головним і безумовним завданням академії є здійснення наукової діяльності. Президія скликає загальні збори академії і визначає питання, що мають бути розглянуті. Загальні збори визначають головні напрями наукових досліджень у галузі медицини. За пропозицією президії на загальних зборах розглядалися актуальні проблеми сучасної медицини і приймалися відповідні рішення щодо подальшого їх опрацювання. Під контролем президії здійснюється процес планування науково-дослідних робіт. Президія організує процес планування наукових робіт за участю наукових рад, які розглядають на своїх засіданнях проекти науково-дослідних робіт кожної наукової установи і рекомендують їх до затвердження.

За 2 роки відбулося 51 засідання президії, прийнято понад 200 постанов. Велику увагу було приділено вирішенню наукових завдань, важливих для теоретичної і практичної медицини, що потребують розвитку в наукових установах академії; широко розглядаються питання лікувально-організаційної діяльності.

Окрема увага приділялася кадровим питанням. Було затверджено положення про порядок обрання науковими радами керівників наукових установ на конкурсній основі, який передбачає 3 етапи проведення конкурсного відбору. За цим порядком за 2 роки вже обрано 27 керівників наукових установ. При президії створено комісію з роботи з молодими вченими, а нещодавно вперше за роки існування академії було проведено академічну конференцію молодих вчених, яка була присвячена 20-річчю НАМН України.

У жовтні 2012 р. відбулося відразу декілька важливих подій у житті академії. По-перше, було схвалено меморандум між НАМН України та Київським національним університетом ім. Т.Г. Шевченка про співпрацю, партнерство та взаємодію в різних галузях науки, освіти та інноваційної діяльності. По-друге, було визначено основні напрями співпраці між НАМН України та Департаментом охорони здоров'я Київської міської держадміністрації, а також розглянуто положення меморандуму про співпрацю між НАМН України і РАМН.

Цього року виповнюється 100 років від дня народження видатного вченого, мислителя і хірурга М.М. Амосова, який упродовж багатьох років був членом президії АМН України. 2013-й рішенням ЮНЕСКО визначено роком М.М. Амосова в медицині.

Символізм цієї події простий і зрозумілий: Україна завжди була кузницею видатних вчених і талановитих лікарів. Наукова та лікувальна діяльність, підготовка молодих вчених не припиняється і сьогодні: триває велика робота, що плекає традиції української наукової школи та дає нові напрями для подальшого розвитку.

Підготувала **Марія Маковецька**